
ВЫВУЧЭННЕ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

ў **5** класе

Дапаможнік для настаўнікаў
устаноў агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай і рускай мовамі навучання

*Рэкамендавана Навукова-метадычнай установай
«Нацыянальны інстытут адукацыі»
Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь*

М а з ы р
«Белы Вецер»
2 0 1 5

Купить в Беларуси: <http://belveter.by>

УДК 372.821.161.3
ББК 74.261.8(4Бел)я721
В92

А ў т а р ы:

В. У. Праскаловіч («Ад аўтараў», урокі № 6—19, 21, 31—33, 40, 46—47, 50, 55—56, дадаткі, спіс літаратуры);
І. М. Гоўзіч (урокі № 1, 48—49, 51—54, 57—59);
Т. У. Логінава (урокі № 2—5, 34—39, 41—45, 60—68);
Я. В. Есіс (урокі № 20, 22—30);

Пад рэдакцыяй В. У. Праскаловіч

Р э ц е н з е н т ы:

кафедра псіхалогіі і прадметных методык
ДУА «Мінскі гарадскі інстытут развіцця адукацыі»
(прафесар кафедры, кандыдат педагагічных навук, дацэнт **Т. І. Мароз**);
настаўнік беларускай мовы і літаратуры першай кваліфікацыйнай катэгорыі
ДУА «Гімназія № 27 г. Мінска» **І. М. Шыманская**

Вывучэнне беларускай літаратуры ў 5 класе : дапаможнік
В92 для настаўнікаў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання / В. У. Праскаловіч, [і інш.]; пад рэд. В. У. Праскаловіч. — Мазыр : Белы Вецер, 2015. — 230, [2] с. ; іл.

ISBN 978-985-574-516-8.

Дапаможнік змяшчае метадычныя парады па арганізацыі ўрокаў па беларускай літаратуры ў 5 класе. Прапанаваныя матэрыялы дапамогуць настаўніку паспяхова рэалізаваць асноўныя патрабаванні вучэбнай праграмы, па-сапраўднаму цікава, змястоўна, насычана праводзіць урокі беларускай літаратуры, будуць садзейнічаць фарміраванню літаратурнай, культуралагічнай, камунікатыўнай кампетэнцый вучняў, развіццю творчэстэтычных здольнасцей пяцікласнікаў.

Адрасуецца настаўнікам беларускай мовы і літаратуры ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі.

УДК 372.821.161.3
ББК 74.261.8(4Бел)я721

ISBN 978-985-574-516-8

© Праскаловіч В. У., Гоўзіч І. М.,
Логінава Т. У., Есіс Я. В., 2015
© Афармленне. ТАА ВД «Белы Вецер», 2015

Купить в Беларуси: <http://belveter.by>

Ад аўтараў

Прапанаваны дапаможнік для настаўнікаў падрыхтаваны ў адпаведнасці з вучэбнай праграмай для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання: «Беларуская літаратура. V–XI класы».

У дапаможніку прадстаўлены метадычныя парады па распрацоўцы ўрокаў па раздзелах «Роднае слова», «Вусная народная творчасць», «Літаратурныя казкі і легенды», «Выразнасць мастацкага слова», «Літаратурны твор — складанае і непадзельнае мастацкае адзінства», «Прыгоды і падарожжы». Урокі прысвечаны аналізу праграмных мастацкіх твораў для чытання і вывучэння, для чытання і абмеркавання, таксама ў дапаможніку змешчаны распрацоўкі ўрокаў па развіцці маўлення і для дадатковага чытання.

Мэта гэтага выдання — прапанаваць настаўнікам магчымыя варыянты арганізацыі працы на ўроку літаратуры ў пятым класе. Літаратурныя кампетэнцыі ў вучняў-чытачоў хутка выпрацоўваюцца толькі тады, калі на ўроку створана спрыяльнае адукацыйнае асяроддзе, вучні зацікаўлены, добра валодаюць словам, літаратуразнаўчымі паняццямі, умеюць прымяняць свае веды ў час аналізу праграмных твораў.

У цэнтры ўвагі на ўроку літаратуры ў 5 класе знаходзіцца мастацкі твор, яго жыццёва-пазнавальныя, мастацка-эстэтычныя і каштоўнасна-ацэначныя якасці. Прадстаўленая ў дапаможніку сістэма заданняў дапаможа сфарміраваць у вучняў уяўленне пра літаратуру як чалавеказнаўства і мастацтва слова, якому ўласцівы адметныя спосабы вобразнага адлюстравання жыцця.

У дапаможніку прадстаўлены ўзоры найбольш дзейсных спосабаў і сродкаў вучэбна-пазнавальнай дзейнасці вучняў, накіраваных на дасягненне дыдактычных мэт, згодна з якімі настаўнік-славеснік плануе сістэму ўрокаў у адпаведным класе.

У дапаможніку прапануюцца розныя віды работ (выразнае і каменціраванае чытанне, гутаркі, у тым ліку і эўрыстычныя, слоўнікавая работа, пераказы), што дазволіць вучням глыбока «пагрузіцца» ў мастацкі твор. У кнізе прадстаўлены тэставыя заданні, крыжаванкі, літаратурныя дыктанты і віктарыны, тэхналагічныя карты рэфлексіі і інш. Распрацаваны заданні на засваенне неабходных літаратурных ведаў па канкрэтных паняццях, звязаных з мастацкім творам і яго кампанентамі (літаратурны герой у мастацкім творы, моўныя вобразныя сродкі — эпітэт, параўнанне і г. д.). Прадстаўлены і заданні, накіраваныя на параўнанне літаратурных твораў з творамі сумежных відаў мастацтва.

Купить в Беларуси: <http://belveter.by>

У прапанаваным выданні шырока выкарыстоўваюцца розныя формы заняткаў: урокі-гутаркі, урокі з элементамі творчай майстэрні, інтэграваныя ўрокі, урокі-гульні, урокі-падарожжы, культуратворчыя ўрокі і інш. Стварэнне мультымедыйных каментарыяў да літаратурных тэкстаў і выкарыстанне інтэрнэт-рэсурсаў — гэта таксама спроба скіраваць адукацыйны працэс на ўроках літаратуры да інтэрактыўных форм навучання.

Аўтары дапаможніка не мелі на мэце ахапіць усе аспекты навучання беларускай літаратуры ў 5 класе. Метадычныя парады носяць рэкамендацыйны характар, яны павінны быць творча выкарыстаны настаўнікам.

Купить в Беларуси: <http://belveter.by>

СПІС ВЫКАРЫСТАНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

1. Беларуская літаратура: зборнік творчых заданняў для тэматычнага кантролю: 5–9 класы: дапаможнік для настаўнікаў устаноў агул. сярэд. адукацыі з бел. і рус. мовамі навучання / І. М. Гоўзіч [і інш.]. — Мінск: Аверсэв, 2012. — (Кантрольна-вымяральныя матэрыялы).

2. *Воінаў, М.* Вучыць і выхоўваць словам: метадычныя рэкамендацыі да падручніка «Родная літаратура», 5 клас / М. М. Воінаў, В. І. Смыкоўская. — Гомель: Агенцтва навукова-тэхнічнай і дзелавой інфармацыі, 1996.

3. *Зелянко, В. У.* Навучанне беларускай мове: лінгвакультуралагічны падыход: вучэбна-метадычны дапаможнік для настаўнікаў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі. — Мінск: Нацыянальны інстытут адукацыі, 2011.

4. Планы-канспекты ўрокаў па беларускай літаратуры. 5 клас. I (II) паўгоддзе: дапаможнік для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў / Т. І. Бадычык [і інш.]. — Мазыр: Белы Вецер, 2011. — (3 вопыту работы).

5. *Цітова, Л. К.* Беларуская літаратура: вучэб. дапам. для 5-га кл. агульнаадукац. устаноў з беларус. і рус. мовамі навучання: у 2 ч. / Л. К. Цітова. — Мінск: Нац. ін-т адукацыі, 2009. — Ч. 1—2.

6. *Цітова, Л. К.* «Браму скарбаў сваіх адчыняю...»: 5 клас: дапаможнік для настаўнікаў агульнаадукац. устаноў з беларус. і рус. мовамі навучання / Л. К. Цітова. — Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2010. — (Беларуская літаратура. Факультатыўныя заняткі).

7. *Язерская, С. А.* Беларуская мова і літаратура: 5–6 кл.: прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне: дапам. для настаўнікаў устаноў агул. сяр. адукацыі / С. А. Язерская, Л. К. Цітова. — Мінск: НІА, Аверсэв, 2015. — (Бібліятэка настаўніка).

Змест

<i>Ад айтарай</i>	3
Урок 1. Уводзіны. Літаратура і жыццё	5
Урокі 2–3. Вершы Пётруся Броўкі «Калі ласка» і Яўгеніі Янішчыц «Мова»	11
Урокі 4–5. Вершы Уладзіміра Караткевіча «Бацькаўшчына» і Яўгена Крупенькі «Ёсць у кожнага з нас...»	17
Урок 6. Урок развіцця маўлення. Вуснае выказванне на адну з тэм	23
Урок 7. Вусная народная творчасць. Беларускія народныя казкі, іх віды і жанравыя адметнасці	26
Урок 8. Чарадзейная казка «Залаты птах»	31
Урок 9. Бытавая казка «Разумная дачка»	37
Урок 10. Казка пра жывёл «Музыкі»	39
Урок 11. «У свеце казак» (урок дадатковага чытання)	45
Урок 12. Фальклорная легенда «Нарач»	47
Урок 13. Фальклорная легенда «Пестуць»	50
Урокі 14–15. Загадкі	53
Урокі 16–17. Прыказкі	61
Урок 18. Прыкметы і павер'і	68
Урок 19. Урок развіцця маўлення. Вучымся складаць казкі	71
Урок 20. Літаратурная легенда Максіма Танка «Ля вогнішч начлежных» (урывак з паэмы «Нарач»)	83
Урок 21. Легенды «Нарач» і «Ля вогнішч начлежных» (урывак з паэмы М. Танка «Нарач»); параўнальны аналіз фальклорнага і літаратурнага твораў	87
Урок 22. Якуб Колас. Казка «Крыніца»	88
Урок 23. Якуб Колас. Казка «Крыніца». Вобразы Крыніцы і Гары	91
Урок 24. Уладзімір Караткевіч. Казка «Нямоглы бацька»	94
Урок 25. Уладзімір Караткевіч. Казка «Нямоглы бацька». Узаемаадносіны бацькоў і дзяцей	97
Урокі 26-27. Георгій Марчук. Казка «Чужое багацце»	101
Урок 28. Урок дадатковага чытання. Пятро Сіняўскі. Казка «Зачараваная гаспадарка»	105
Урок 29. Андрэй Федарэнка. «Падслуханая казка»	110
Урок 30. Урок дадатковага чытання. Уладзімір Караткевіч. Казкі «Чортаў скарб», «Кацёл з каменьчыкамі»	114
Урок 31. Максім Багдановіч. Верш «Зімой»	120

Урок 32. Вершы Максіма Багдановіча «Зімой» і Анатоля Грачанікава «Зоры спяваюць»: параўнальны аналіз	125
Урок 33. Якуб Колас. «Песня ляснога жаваранка» (урывак з трылогіі «На ростанях»)	129
Урокі 34–35. Якуб Колас. «На рэчцы» (урывак з паэмы «Новая зямля»)	133
Урокі 36–39. Уладзімір Караткевіч. «Лісце». Анатоля Грачанікаў. «Як ападае ліст...», «Верасень»	140
Урок 40. Урок развіцця маўлення. Вусная замалёўка на падставе ўласных назіранняў за прыроднымі з’явамі (з апорай на знаёмыя пейзажныя творы або карціны жывапісу)	146
Урокі 41–43. Якуб Колас. «Дарэктар» (урывак з паэмы «Новая зямля»). «У старых дубах»	149
Урок 44. Міхась Лынькоў. «Васількі»	157
Урок 45. Міхась Лынькоў. «Васількі»	161
Урок 46. Рыгор Барадулін. Верш «Бацьку»	164
Урок 47. Вершы Рыгора Барадуліна «Бацьку» і Васіля Зуёніка «Прыйдзі аднойчы...»: параўнальны аналіз	167
Урок 48. Анатоля Кудравец. «Цітаўкі». Сюжэт літаратурнага твора	168
Урок 49. Анатоля Кудравец. «Цітаўкі». Сталенне Кастуся	172
Урок 50–51. Генрых Далідовіч. «Страта». Знаёмства з галоўнымі героямі апавядання	176
Урок 52. Генрых Далідовіч. «Страта». Тэма дружбы	179
Урок 53. Генрых Далідовіч. «Страта». Духоўнае сталенне Стася. Вобраз апавядальніка ў творы	183
Урок 54. Урок развіцця маўлення. Разгорнуты адказ на пытанне з элементамі характарыстыкі літаратурнага героя (па адным з папярэдне вывучаных твораў)	186
Урок 55. Урок дадатковага чытання	188
Урок 56–57. Уладзімір Караткевіч. «Былі ў мяне мядзведзі». Непаўторны свет прыроды ў апавяданні	189
Урокі 58–59. Уладзімір Караткевіч. Узаемаадносіны Сяргея з Бурькам у апавяданні «Былі ў мяне мядзведзі»	194
Урокі 60–63. Максім Лужанін. «Добры хлопец Дзік»	196
Урокі 64–67. Міхась Лынькоў. «Пра смелага ваяку Мішку і яго слаўных таварышаў»	207
Урок 68. Падагульняльны ўрок	218
ДАДАТКІ	220
<i>Спіс выкарыстанай літаратуры</i>	228

Купить в Беларуси: <http://belveter.by>

Вучэбнае выданне

ПРАСКАЛОВІЧ Вольга Уладзіміраўна
ГОЎЗІЧ Ірына Мікалаеўна
ЛОГІНАВА Таццяна Уладзіміраўна
ЕСІС Яўген Валер'евіч

ВЫВУЧЭННЕ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРЫ Ў 5 КЛАСЕ

*Дапаможнік для настаўнікаў устаноў агульнай
сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання*

Галоўны рэдактар *С. Е. Шумак*. Вядучы рэдактар *К. М. Качарго*
Мастацкі рэдактар *Я. В. Кожухава*. *Мастак К. І. Фурс*
Мастак вокладкі *К. І. Фурс*. Камп'ютарная вёрстка *К. М. Качарго*

Падпісана ў друк з арыгінал-макета 01.08.2015. Фармат 60x84/16. Папера афсетная. Друк лічбавы.
Ум. друк. арк. 13,49. Ул.-выд. арк. 10,45. Тыраж 3000 экз. Заказ 490.

Выдавец і паліграфічнае выкананне:

Таварыства з абмежаванай адказнасцю «Выдавецкі дом «Белы Вецер». Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 1/35 ад 16.01.2015.
247760, г. Мазыр, вул. Савецкая, 198/4. Тэл./факс (0236) 32-51-03, 32-51-22. Філіял: 220007, г. Мінск,
вул. Валадзько, 30, оф. 417. Тэл. (017) 224-66-89, 298-50-26, 298-50-27.

<http://belveter.by>. E-mail: book@belveter.by

Купить в Беларуси: <http://belveter.by>